

СИМОН ПЕТЛЮРА – ГОЛОВНИЙ ОТАМАН ВІЙСЬКА УНР

У статті йдеться про один з найскладніших періодів Української революції за часів Директорії. Головна політична відповідальність лягла на плечі Симона Васильовича Петлюри як члена Директорії і головного отамана військ УНР. Через призму інших напрямів його діяльності коротко висвітлені важливі заходи військового будівництва, труднощі становлення української державності.

Ключові слова: Симон Петлюра, Директорія, військо УНР, Головний отаман.

Симон Васильович Петлюра (1879–1926 рр.) – державний і політичний діяч, публіцист, літературний і театральний критик, організатор українських збройних сил. Він став одним з перших творців української армії в критичний момент Української революції, коли Директорія опинилася у кільці фронтів, зовнішніх ворожих армій, а всередині країни складно було утримати законність і порядок. Часто його звинувачують в антисемітизмі, пов'язуючи його розпал з часом перебування С. Петлюри на посаді Головного Отамана військ УНР. Однак подібні звинувачення, на наш погляд, є результатом історичної помилки. Опубліковані ним документи незаперечно свідчать: Петлюра і його уряд не тільки не мали на меті організацію єврейських погромів, але й намагалися боротися проти погромників.

Ніхто інший, як саме Симон Петлюра – ще будучи членом Директорії (уряд УНР, в 1918–1920 рр. – Українська Народна Республіка) і Головним Отаманом військ УНР, рішуче припиняв погромні настрої в середовищі повстанських загонів. Довідавшись, приміром, від міністра єврейських справ УНР, що українські військові частини на станції Яреськи чинили насильства над єврейським населенням, він негайно дав телеграму військовому комендантові станції Миргород: «Наказую розслідувати справу і мені донести, а також вжити міри, щоб подібні ексцеси надалі не мали місце і карно переслідувались. 28 січня. Головний Отаман Петлюра».[2, 101с.]

Симон Петлюра почав свою політичну кар'єру вступом до Революційної Української Партії. В 1901 р. його відрахували з Полтавської духовної семінарії за організацію таємної студентської групи й революційну пропаганду соціалістичного руху. Ховаючись від поліції, Петлюра виїхав на Кубань в Єкатеринодар (після 1920 р. Краснодар), де працював учителем і створив революційну групу “Чорноморська громада”. В 1904 р. його заарештували за поширення листівок, але через кілька місяців звільнили “на поруки”. Вийшовши на волю, Петлюра виїхав у Київ, а потім у Львів, де редагував партійні видання – «Праця» й «Селянин». Журналістикою майбутній глава української держави займався й у Петербурзі — видавав щомісячник “Вільна Україна”, а заради хліба насущного служив на приватному транспортному підприємстві. Потім він перебрався в Москву, редагував журнал «Українське життя» і працював скромним бухгалтером. Видатний російський

академік Ф. Корш під час перебування Петлюри в Москві сказав: «Українці самі не знають, хто серед них перебуває. Вони думають що Петлюра - видатний редактор, патріот, суспільний діяч... Це все правда, але не повна правда. Петлюра безмірно вище того, що про нього думають. Він – з породи вождів, з того тіста, що колись в старовину закладали династії, а в наш демократичний час стають національними героями: бути йому вождем народу українського. Така його доля» [6, с. 30] Життя підтвердило слова російського академіка.

У період Першої світової війни Симон Петлюра працював заступником уповноваженого Всеросійського союзу земств і міст з питань постачання російської армії. Ця напіввійськова посада дала йому змогу бувати у військових частинах і вести політичну роботу серед українців. Лютнева революція в Росії застала С. Петлюру на західному фронті в Білорусії. Невдовзі його обрано головою Українського військового комітету Західного фронту, що свідчило про зростання його авторитету і популярності серед солдатів.

У червні 1917 р. з ініціативи С. Петлюри був скликаний Другий Всеукраїнський військовий з'їзд, на якому був проголошений Перший Універсал Української Центральної Ради. Після створення Генерального Секретаріату його призначено секретарем військових справ. За його безпосередньої участі з полонених українських січових стрільців було сформовано окрему військову частину – Курінь Січових Стрільців під командуванням Є. Коновальця, який пізніше відіграв визначну роль у національно-визвольній боротьбі за незалежність України. Але цими його діями в уряді Центральної Ради були задоволені не всі. Проти виступив голова Генерального секретаріату Володимир Винниченко, що вважав достатнім сформуванню народну міліцію. Наприкінці того ж року Симон Петлюра вийшов з уряду й організував Гайдамацький кіш Слобідської України, що став на захист молодій республіці проти російсько-більшовицької агресії. Це військове формування відіграло вирішальну роль у ліквідації більшовицького повстання проти Центральної Ради і тривалий час залишалося одним з найбоєздатніших в Армії УНР. До речі, саме завдяки Петлюрі захоплені на “Арсеналі” полонені уникли розстрілу. Київський історик і журналіст Ярослав Тинченко у своїх дослідженнях наводить слова очевидців, які розповідали, що він вискочив перед кулеметами гайдамаків і закричав: «Це ж робітники! Серед них, може бути, є багато несвідомих українців, і ви їх хочете розстріляти? Я цього не дозволю, першу кулю в мене!» Гайдамаки не посміли ослуhatися отамана.

Після відступу армії УНР з Києва і виїзду В. Винниченка за кордон Симон Петлюра очолив Директорію (з 11 лютого 1919 р.), залишаючись одночасно Головним отаманом військ УНР. У складі Директорії він перебував від першого до останнього дня її існування і протягом десяти місяців очолював збройну боротьбу за волю та незалежність свого народу.[1, с. 117].

У жовтні 1919 р. у результаті вкрай несприятливої зовнішньополітичної та військової ситуації українська армія опинилася під загрозою знищення, тому було вирішено продовжити визвольну боротьбу партизанськими методами. Знесилене

українське військо під командуванням М. Омеляновича-Павленка вирушило у легендарний Зимовий похід тилами ворога, який тривав до травня 1920 р. За весь рейд Армія УНР пройшла 2500 км і провела більш як 50 успішних боїв. Зимовий похід Армії УНР є однією з найгероїчніших сторінок національно-визвольних змагань 1917–1921 рр., взірцем незламної віри в свої ідеали.[5, с. 16-17]

Намагаючись вивести Україну з міжнародної ізоляції, Симон Петлюра був змушений піти на укладення між УНР і Польщею угоди про спільні дії проти Червоної армії. Однак ставка на цей союз не виправдала себе – польський уряд, зрадивши союзників, фактично залишив українське військо наодинці з більшовиками. Після тяжких боїв на теренах України армія УНР мусила відступити за р. Збруч і наприкінці листопада 1920 р. була інтернована польською владою.

У 1923 р. уряд радянської України зажадав від польських властей видачі С. Петлюри як ворога народу. Тож він змушений був виїхати спочатку до Будапешта, згодом – до Відня і Женеви, а з 1924 р. оселився з родиною у Парижі. На теренах Франції С. Петлюра продовжував керувати діяльністю екзильного уряду УНР, заснував тижневик „Тризуб”, активно займався публіцистикою.

25 травня 1926 р. постріли більшовицького агента С. Шварцбарда обірвали життя незламного борця за незалежність України – Симона Петлюри.

Все його життя до останньої миті було віддане боротьбі за єдність і самостійність українського народу. Це забезпечило йому видатне місце у нетлінній пам'яті нащадків.

У 1991 р. справа, за яку боровся і поклав життя С. Петлюра, стала реальністю. Україна здобула незалежність. Збулися його пророчі слова: «В урочистих актах законодавчих, у війні за волю та повстаннях міцно виявляв наш народ свою волю непохитно жити незалежним державним життям. Нехай вона буде довга і уперта, нехай вона бере нові і нові жертви, але Україна незалежна – хоче чи не хоче того Європа – таки буде».[4, с. 11]

Образ головного отамана УНР у новій українській історії став символом боротьби за волю й незалежність України. Саме тому протягом 70 років після вбивства Симона Петлюри радянські спецслужби не переставали шукати у нас в країні сліди петлюрівщини. Навіть сьогодні багато хто, чий розум і душа були покалічені радянським тоталітарним режимом, намагаються не згадувати імені лідера українського визвольного руху 1917-1921 рр.

На нашу думку, феномен Петлюри як політика й лідера нації, що виявився під час революції й підсилювався в роки захоплення більшовиками України, розкрився також і у військовій сфері, залишив помітний слід в українській історії.

Джерела та література

1. Верстюк В.Ф. Симон Петлюра: політичний портрет: (до 125-річчя від дня народження) / В.Ф. Верстюк // Український історичний журнал. – 2004. – № 3. – С. 112–127.
2. Ковальчук М.А. Симон Петлюра та військова опозиція в армії УНР у 1920-1921рр. / М.А. Ковальчук // Український історичний журнал. – 2005. – № 1. – С. 97–108.

3. Королев Г. Симон Петлюра и Директория УНР в оценках Михаила Грушевского: К 130-летию со дня рождения Симона Петлюры / Г. Королев // Зеркало недели. – 2009. – № 17 (май). – С. 14
4. Кучерук О. Симон Петлюра – президент УНР / О. Кучерук // Урядовий кур'єр. – 2006. – 13 травня. – С. 11
5. Лисенко М. Велич Симона Петлюри : Він поклав життя на олтар Вітчизни // Голос України. – 2002. – 23 серпня. – С. 16–17.
6. Мандзенко К. Петлюра, петлюрівці, петлюрівство: До 120-річчя від дня народження Головного Отамана Симона Петлюри / К. Мандзенко // Універсум. – 1999. – № 7–8. – С. 29–34.
7. Салига Т. Симон Петлюра: Літературознавчо-мистецький мотив (до 80-ліття від дня загибелі) / Т. Салига // Літературна Україна. – 2006. – 22 червня. – С. 7: портр; Літературна Україна. – 2006. – 29 червня. – С. 7.
8. Самчук У. Державна концепція Симона Петлюри: (Слово на святі Симона Петлюри в Торонто 28.5.78 р.) / У. Самчук // Розбудова держави. – 2005. – № 5–8. – С. 49–53
9. Скрипник С. До життєпису Симона Петлюри / С. Скрипник // Слово Просвіти. – 2005. – № 21. – С. 3.
10. Телячий Ю.В. Всеукраїнська наукова конференція "Постать Симона Петлюри в контексті українських національно-визвольних змагань" / Ю.В.Телячий // Український історичний журнал. – 1999. –

Б. М. Городницький, Н. В. Удовиченко

ЗАГИБЕЛЬ СИМОНА ПЕТЛЮРИ : НАУКОВІ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ

Автори статті аналізують публікації українських дослідників, у яких розкриваються оцінки й характеристики як постаті Симона Петлюри, так і його діяльності в еміграції. Головна увага акцентується на загибелі С. Петлюри, його причинах, реакції сучасників з його оточення та політичних противників, а також закордонної преси. Використані праці істориків, які опираються на сучасні методологічні підходи та джерела.

Ключові слова: С. Петлюра, В. Винниченко, С. Шварцбард, Директорія, українська еміграція.

25 травня 1926 р. у Парижі було вбито Симона Петлюру – головного командира військ УНР (1918), голову Директорії УНР (1919–1920 рр.), одного з лідерів українського емігрантського політичного руху. Симон Петлюра є однією з найсуперечливіших постатей української історії. Чимало істориків займалися дослідженням його діяльності в найскладніших ситуаціях часів революції та громадянської війни. Справжні причини вбивства С. Петлюри довгий час залишалися поза лаштунками публічного обговорення у радянській історіографії. Вони або замовчувалися, або фальсифікувалися. Натомість цей аспект був і залишається предметом уваги сучасних істориків як в Україні, так і за кордоном.